

Семеновська Лариса,
*доктор педагогічних наук, професор кафедри
загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного
педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
Україна*

Semenovska Larisa,
*Doctor of Science, professor, General Pedagogy and Andragogy Department,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,
Ukraine*

Єрмоленко Олександр,
*аспірант кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського
національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
Україна*

Yermolenko Oleksandr,
*aspirant, General Pedagogy and Andragogy Department,
Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University,
Ukraine*

НАРАТИВНИЙ ХАРАКТЕР ДОСЛІДЖЕННЯ НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ПЕРСОНАЛІЇ ВАСИЛЯ ЛОБУРЦЯ

NARATIVE CHARACTER OF RESEARCH VASILY LOBURETS`S SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL HERITAGE

Annotation. The author reveals the narrative nature of the study Vasily Loburets`s scientific and pedagogical heritage. The method of narrative interview as a universal method of studying historical and pedagogical personalities is substantiated.

Key words: narrative interview, historical and pedagogical personalities, narrative, features, narrator.

Сучасні дослідники нерідко звертаються до персонологічних досліджень, оскільки історико-біографічні студії дають змогу науковцям персоніфікувати історико-педагогічний процес, відтворити його головні етапи, критично оцінити внесок видатних учених, а також здійснити інтерпретацію та спрогнозувати розвиток педагогічних систем.

Історико-біографічне дослідження спрямовується передовсім не на отримання фактів, а на оцінку їх значення для особистості. Аналіз умов, за яких відбувалося формування особистості видатного діяча вищої школи України, вченого та педагога Василя Лобурця (родина, соціальне оточення, місце навчання й роботи, прагнення, захоплення і мрії), дає збагачену глибоким педагогічним змістом інформацію про те, які чинники сприяли становленню видатного таланту, особливих рис науковця. Цей гнучкий в інтерпретованому

значенні складник, а також наративна структура досвіду формують ядро автобіографічного історико-педагогічного дискурсу. Як результат цього пошукового процесу, біографія персоналії не є статистичним утворенням на ґрунті фактів та подій, викладених у хронологічній послідовності, а є результатом перманентного й тривалого процесу набуття нового життєвого досвіду.

Для новітнього історико-педагогічного вчення стратегічне значення має усвідомлення взаємозв'язку між мовою й мисленням, ідеями та діяльністю, досвідом і пам'яттю. Соціальним базисом, що слугує створенню та збереженню індивідуального та колективного знання, є наратив. Наративна біографічна розповідь є інструментом надання значення вчинкам персоналії й подіям її життя завдяки організації окремих складників досвіду в певне оповідне цілісне утворення.

Наратив (англ. – narrative) – історично й культурно обґрунтована інтерпретація певного аспекту світу із тієї чи іншої позиції [1, с. 29]. Наративне інтерв'ю в наш час є одним із універсальних дослідницьких методів у гуманітарних науках. Сучасні вчені застосовують наративне інтерв'ю як особливе джерело інформації, яке почали активно використовувати в наприкінці ХХ століття для отримання інформації етнографічного, фольклорного, лінгвістичного й історичного характеру. Сьогодні наративне інтерв'ю є важливим підґрунтям історико-біографічних студій.

Однією з необхідних передумов застосування цього типу інтерв'ю є інтуїтивне уміння людини в повсякденному житті побудувати розповідь. Така здатність є запорукою того, що конкретні висловлювання відповідатимуть соціально-педагогічному та особистісному контексту, а також стануть зрозумілими для потенційного слухача.

Варто відзначити, що наративне інтерв'ю є якісним методом збору відомостей, який застосовується у разі необхідності усвідомити смисложиттєві причини виникнення і розвитку певних явищ, процесів або вчинків людей, виявити їх динаміку, сутнісні ознаки й досягти їх цілісного розуміння. Наративне інтерв'ю має довільний характер. Це – розповідь про життя людини без втручання дослідника, який лише визначає загальну спрямованість розповіді. Основна мета наративного інтерв'ю – отримання даних про певний досвід людини шляхом постановки низки запитань, що мотивують учасника інтерв'ю до всебічного опису конкретних об'єктів.

Уважаємо, що до специфічних особливостей наративного інтерв'ю доцільно віднести: суб'єктивність оповідача (у ході розповіді вчений отримує інформацію не лише про конкретні вчинки людей, а й про їх прагнення, оцінку власних вчинків тощо); інформаційна унікальність джерела (послідовність і сюжет, за якими оповідач здійснює розповідь, робить це джерело інформації унікальним); інформаційна правдивість – неправдивість (для вченого важливою є не лише відповідність відомостей, отриманих із наративного інтерв'ю, реальним фактам, але й певні відхилення від них, адже саме вони є виразниками бажань та уявлень людини).

Крім цього зауважимо, що свідчення, які після перевірки визнаються неправдивими, потребують окремого історичного пояснення. Однак такі невідповідності реальним фактам є важливі для усвідомлення подій чи явищ дослідником не менше, ніж фактично достовірні оповідання.

Безумовними перевагами застосування наративного інтерв'ю є низка додаткових опцій, які постають перед науковцями, зокрема: отримання глибинної, деталізованої інформації та пояснень оповідача; встановлення емоційного зв'язку дослідника з учасником інтерв'ю, що дозволяє створити довірливу атмосферу, а отже, досліднику – отримати більш «правдиві» відповіді, особливо коли питання торкаються складних тем; постановка уточнюючих запитань і повернення до ключових питань у процесі інтерв'ю, що забезпечує більш глибоке розуміння досліджуваних явищ.

Водночас підкреслимо, що наративне інтерв'ю має низку недоліків, до яких відносимо такі позиції: по-перше, для організації, проведення, розшифрування й аналізу наративного інтерв'ю, потрібно значно більше часу як від дослідника, так і від оповідача (порівняно з іншими типами інтерв'ю); по-друге, наративне інтерв'ю вимагає від ученого високої дослідницької компетентності та досвіду; по-третє, використання цього методу зумовлює потребу щодо більш ретельного добору респондентів [2]. Важливо, щоб дослідник надавав оповідачу можливість розповісти про суб'єктивний досвід, замість того, щоб акцентувати увагу на форматі «запитання – відповідь». При цьому під час вільного викладу в пам'яті респондента асоціативно постають передусім ті епізоди життя й деталі, які мають найбільшу особистісну цінність, що дозволяє вченому виокремити смислоутворюючі складники оповіді.

Оскільки респондент усвідомлює, що час для діалогу з дослідником обмежений, то він висвітлює лише ті події та обставини, що, на його думку, є найбільш вагомими. Так, зі сторони оповідача необхідність відбору інформації виявляється в тенденції повідомляти досліднику найбільш релевантну, з погляду оповідача, інформацію про факти й події, їх наслідки, тобто інформацію, яка чітко відповідає критерію суттєвості.

Респондент має відчувати необхідність щодо логічного закінчення розповіді про конкретні фрагменти життя (доводити елементи розповіді до логічного завершення) й робити зрозумілим їх взаємозв'язок для слухача. Саме тому повідомлення про найбільш важливі події здійснюється в їх цілісному взаємозв'язку, а кожен окремий епізод є завершеним.

Необхідність деталізації – вимога щодо дотримання критерію цілісності й завершеності. Розпочинаючи нову тему чи розповідаючи про певну подію (персоналію, явище, взаємозв'язки між подіями тощо), респондент має відчувати потребу в уточненні та поясненні тих чи інших обставин (часових, просторових або причинових), за яких відбулася ця подія. З огляду на це розповідь про всі події повинна відбуватися в хронологічній послідовності з урахуванням взаємозумовленості між цими подіями та життєвим досвідом оповідача.

Таким чином, нарративне інтерв'ю як інструмент історико-педагогічного студіювання персоналії Василя Лобурця має відповідати таким критеріям, насиченість, деталізація, цілісність і завершеність оповіді. Зауважимо, що у ході нарративного інтерв'ю відсутній зовнішній примус до дії відповідно до певних правил. Причиною виникнення в респондента потреби завершувати й пояснювати елементи своєї розповіді є передовсім власне логіка нарративного жанру, тобто спрямування інтерв'юера на розуміння інформації слухачем. Дотримання вказаних правил є не директивою, а тенденцією. Про це про що свідчить наявність відступів від теми, пропусків, незавершених і незрозумілих фрагментів у розповідях оповідачів. Хоча форма розповідей залежить від конкретних ситуацій, в яких проводиться інтерв'ю, контекстуальні елементи вносять лише поверхневі зміни в структуру власне розповідей. Внутрішній порядок «розповідей-експромтів» є відносно автономним, тобто їх структура не зводиться до обставин, за яких вона будується. Саме тому форма розповідей забезпечує автентичність відтворення життєвого досвіду персоналії. Безумовно, розповідь, порівняно з іншими формами відтворення та інтерпретації суб'єктивного досвіду, має більш рельєфний характер, що забезпечується спеціальною стратегією вченого.

Список використаних джерел

1. Брокмейер И. Нарратив : проблемы и обещания одной альтернативной парадигмы. *Вопросы философии*. 2000. №3. С. 29–42.
2. Грінченко Г. (Авто) біографічне інтерв'ю в усноісторичних дослідженнях : до питання про теорію нарративного аналізу. *Схід / Захід*. 2004. Вип. 11–12. С. 59–76.
3. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес : нові підходи до загальних проблем. Київ, 2003. 67 с.
4. Сухомлинська О. Історико-педагогічний процес в Україні : регіональний вимір. *Шлях освіти*. 2007. №2. С. 42–49.

References

1. Brokmeyer, I. (2000). Narrativ : problemy i obeshchaniya odnoy al'ternativnoy paradigmy. *Voprosy filosofii*. №3. S. 29–42. (in Russian)
2. Hrinchenko, H. (2004). (Avto) biohrafichne interv'iu v usnoistorychnykh doslidzhenniakh : do pytannia pro teoriuu naratyvnoho analizu. *Skhid / Zakhid*,. 11–12, 59–76. (in Ukrainian)
3. Sukhomlynska, O. (2003). Istoryko-pedahohichni protses : novi pidkhody do zahalnykh problem. Kyiv. (in Ukrainian)
4. Sukhomlynska, O. (2007). Istoryko-pedahohichni protses v Ukraini: rehionalnyi vymir. *Shliakh osvity*, 42–49. (in Ukrainian)